

Weczye: „Powiez my to, chruŧte,
cze gfu toto chyŧŧie puŧte.“

Vecě: „Pověz mi to, chrúste,
čie jsú toto chýŧě puŧé?“

Weczye

3. osoba singuláru aoristu sigmatického *věčech, vecěch, vecech*, 3. sg. věčě, vecě, vece (3. du. *vecěsta, vecesta*, 3. pl. *vecěchu, vecechu*) aorist sigatický slovesa **věcěti* říci, praviti (v jiných formách než aoristových jinak nedochováno).

Morfologie

Aorist a imperfektum zanikly v 15. století.

Powiez

2. osoba singuláru imperfekta slovesa *pověděti, -viem (-vědě), -vieš* dok. povědět, říci, vyhlásit; vyzpovídat se, atematické sloveso

Morfologie

Forma imperativu atematických sloves byla tvořena odlišně, a to pomocí *-*jb*, která způsobuje jotaci:

**věd+jb* → **vědzb* → **vědz* → *věz*,

V imperativu nastala v 15. stol. zásadní vývojová změna: zánik syntetických forem 3. osoby. Od tohoto období je imperativ vyjadřován perifrasticky, a to pomocí částic *at'*, *necht'*:

staň se → *at' / necht' se stane*
přijď → *at' / necht' přijde*

1/ *at'* + 3. osoba přítentu

<i>a</i>	<i>*ti</i>
= zřejmě aditivní částice (přirázovací), původně snad ablativ demonstrativních zájmen (* <i>e-/o-</i>) * <i>ot</i>	= příklonná částice, mající ve stč. také podobu <i>tě, t'</i>

2/ *necht'* + 3. osoba přítentu

<i>nech// nechaj</i>	+	<i>*ti</i>
= imperativ slovesa <i>nehati</i>		= příklonná částice, asi dativ (existence <i>tě</i> naznačuje, že dativ asi ne)

my

dativ singuláru bezrodého zájmena, enklitická forma

to

akuzativ singuláru neutra, tvrdá zájmenná rodová deklinace

chruťe

vokativ singuláru maskulina, o-kmen chlap

Morfologie

Původní o-kmenovou koncovku *-e* nahradila u-kmenová koncovka *-u*, a to u substantiv zakončených na veláru

vlče → *vlku*
hoše → *hochu*

S výjimkou *člověče* a *bože*.

* *chrúste* >
chrǫste >
chrouste

diftongizace *ú* > *ou* > *ou*, proběhla ve dvou fázích:

1. na konci 14. století, *ú* se diftongizovalo na klesavý diftong, jehož první komponent byl neurčitý, otevřený, velmi blízký *a*, proto se zapisovalo jako *au*
2. v průběhu 15. století se samohláskový komponent *o* ztotožnil s fonémem *o*.

Tato změna proběhla na celém českém jazykovém území, s výjimkou východomoravských a lašských dialektů *múka/muka*, v části středomoravských dialektů nastala monoftongizace: *móka*.

Tato změna byla přijata do spisovné češtiny s výjimkou iniciální slabiky, v ní zůstalo zachováno *ú-*. Souvisí to s kolísající kvantitou v počátečních pozicích a nejednoznačnou grafikou (*u-* na začátku slova se tisklo jako *v-*; tiskárny často neměly *v-* s čárkou). Tak se v průběhu 2. poloviny 19. století v této pozici znova obnovilo *ú-* jako (domnělý) tvar vysokého stylu češti

czie

nominativ pl. f. tázacího zájmena, rodová zájmenná měkká deklinace

Morfologie

Toto zájmeno přešlo k deklinaci složené měkké *pěší*, *pěšie*, *pěšie*.

Hláskosloví

* *čijě* > *čě*

kontrakce, proběhla na začátku 10. století, zasáhla skupinu *VjV*, výsledkem je vždy druhý vokál, přičemž jeho poziční variantu ovlivní měkkost nebo tvrdost předchozí souhlásky:

výsledná samohláska je vždy dlouhá

$IVj\ 2\ V > {}^1V_2$:

Výjimku představují slovesa 5. třídy, vzoru *dělá*, ta podlehla kontrakci, ale vznikl první vokál

dělajeme > děláme

Kontrakci nepodlehly všechny skupiny, např. jí nepodlehla skupina *oji*, takže zůstává *dojiti*, *kojiti*, *napojiti*. Podobně zůstaly zachovány skupiny, které se nacházely na morfologickém švu: *stája*, *chvoja* (vypadalo by jako **stá*, **chvá*, jak by se skloňovala?)

Intenzita kontrakce směrem na východ slábne: moravské *svojeho*, *mojeho*

čě̄ > čje

zánik ě, ě mělo diftongický charakter, velmi slabou počáteční diftongickou složku a dominantní složku vokalickou *e*-ovou bylo krátké a dlouhé; dobová grafika je od sebe většinou neodlišuje:

ě [i^e] krátké *řeka*, *cesta*, *město*

ě̄ [i^{ē}] dlouhé *věra*, *měra*, *měsíc*

krátké ě zaniklo, vývoj se charakterizuje tak, že se vyvíjí ona *i*-ová složka, jotace

- **po labiálách** tak, že se z *i*-ové složky samostatný foném: *věrnost' > vjernost'*, *běhati > bjehati*, *město > mjesto*
- **v ostatních pozicích** *i*-ová složka zanikla: *řeka > reka*, *sě > se*

u dlouhého jať se posiluje *i*-ová složka, hovoří se o rozvinutí jotace *běda > bieda*, nakonec se v 15. století diftong *ie* monoftongizoval *bieda > bida*

diftongizace ě̄ > ie, 2. pol. 14. století

u dlouhého jať se posiluje *i*-ová složka, hovoří se o rozvinutí jotace *běda > bieda*

čie > čí

monoftongizace ie > í, 15. stol., výše zmíněný proces posilování *i*-ové složky vyvrcholil v 15. století definitivním prosazením první *i*-ové složky na úkor složky *e*-ové

gfú

3. os. pl. indikativu prézenta atematického slovesa *býti*

Morfologie

V psl. období zaniklo koncové *-t*, neboť ve všech 3. osobách plurálu zaniklo koncové *-t*:

<i>*sqtb ></i>	<i>sú</i>	
-------------------	-----------	--

Do této formy proniklo náslovné *j-* (v této formě neetymologické) podle jiných forem přezentu, u nichž kolísalo pod vlivem zániku pobočných slabik: *jsem* > *sem* (× *nejsem*).

Hláskosloví

**sɔ > sú*

denazalizace, přelom 10. a 11. století

Denazalizace, tj. změna nosových samohlásek (*o* *e*) v samohlásky ústní. Střídnice za přední nosovku *e* je otevřená, nízká a přední samohláska, kterou nyní zapisujeme jako *ä* (specifická pračeská nebo raně staročeská litera pro ni neexistuje, protože pračestina a stará čeština nebyly psanými jazyky). Střídnicí za zadní nosovku *o* je *u*. Střídnice za tyto samohlásky mohou být dlouhé nebo krátké.

Nosovky zanikly podle A. Lamprechta v důsledku obnovení korelace kvantity u samohlásek – nosovky coby artikulačně dlouhé samohlásky nemohly realizovat tento typ opozice.

sú > sou

diftongizace *ú > ou > ou*, viz výše

toto

nom. sg. n. ukazovacího zájmena, zájmenná rodová tvrdá deklinace, vzor *ten, ta, to*

to – to (druhé *to* je postfix, který vznikl z příklonné částice *to*)

chyffie

nom. sg. f., *ja*-kmen, vzor *žena*

Hláskosloví

chýšě > chýše

zánik jotace, 2. pol. 14. stol., viz výše

chýše > chejše

diftongizace *ỵ > ẹj > ej* proběhla ve dvou fázích:

1. na konci 14. století, *ỵ* se diftongizovalo na klesavý diftong, jehož první komponent byl neurčitý, otevřený, velmi blízký *a*, proto se zapisovalo jako *au*

2. v průběhu 15. století se samohláskový komponent *ẹj* ztotožnil s fonémem *e*.

Diftongizace proběhla jako důsledek historické depalatalizace.

pufte

nom. sg. f., složená deklinace tvrdá, vzor *dobrý*

Hláskosloví

* *pustyjě* >
pusté

kontrakce, viz výše

pusté > *pustí*

úžení *é* > *í*, tato změna proběhla v 16. století, neproběhla ve východomoravských dialektech a většině lašských dialektů navzdory tomu ji spisovný jazyk přijal jen zčásti, v koncovkách jen tam, kde pomohla sjednotit deklinační typy *znamení – zelé* (> *zeli*), *prosí – chválé* (> *chváli*)

uprostřed slova proběhlo poměrně důsledně, zejména po měkkých souhláskách *čélko* > *čilko*, *žénka* > *žínka*, ale také ve tvrdých *nébrž* > *nýbrž*, *smétko* > *smítko*

moderní spisovná čeština nepřijala tuto změnu v koncovkách zájmené a adjektivní deklinace, ačkoli od sklonku 16. století začala tato změna do psané češtiny pronikat *dobrého* > *dobřího*